

**Володимир БІЛЕЦЬКИЙ**

**Українська терміносистема в  
гірництві:  
здобутки і перспективи**

# Витоки української гірничої термінології

Витоки української гірничої термінології досить давні, - перші терміни ми зустрічаємо в назвах коштовних мінералів і каменів в «Руській Правді» (XI–XII ст.), в «Лексиконі словенороському» Памво Беринди (1627) , суттєвий внесок у ці науки зробили діячі старої Києво-Могилянської Академії, зокрема, її ректори Інокентій Гізель та Феофан Прокопович (в працях останнього є окремий розділ «Про камені та геми...»).

Велика робота проведена на початку ХХ ст.. У 1918 р. вийшов перший том «Матеріялів до української природничої термінології та номенклатури». Тоді ж створено термінологічну комісію Українського наукового товариства (1918 р.) та Інститут наукової мови (1921 р.), розпочалася підготовка Всеукраїнською академією наук (ВУАН) системи термінологічних словників з основних напрямків культури, науки й техніки. Гірничі й геологічні секції ВУАН опрацювали й зредагували тисячі термінів, які потрапили до «Словника геологічної термінології», укладач П. Тутковський (1923 р.); «Словника технічної термінології», укладачі Ю. Трихвиль та І. Зубков (1930 р.); «Словника гірничої термінології», укладачі П. Василенко та І. Шелудько (1931 р.) .

Але жорстока реальність радянської держави унеможливила поширення і розвиток фахової української мови. До числа української інтелігенції «розстріляного відродження» потрапили, зокрема творці української фахової термінології (в тому числі – укладач «Словника гірничої термінології» П.І. Василенко). Україномовна фахова література та термінологічні словники ВУАН були вилучені з освітніх установ і бібліотек та знищені, влада звинувачувала їх творців у «намаганні штучно відірвати українську мову від російської» .

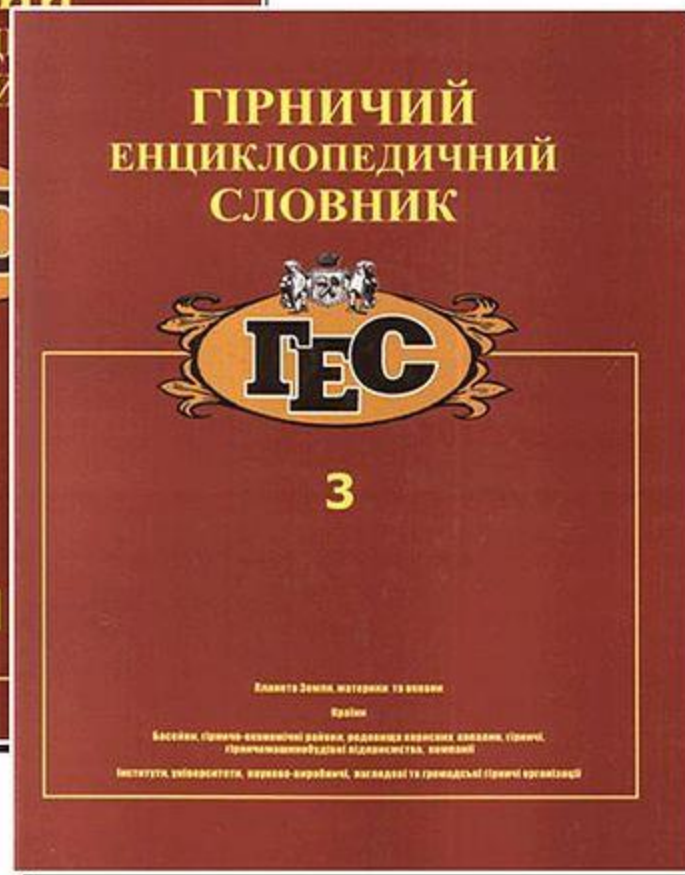
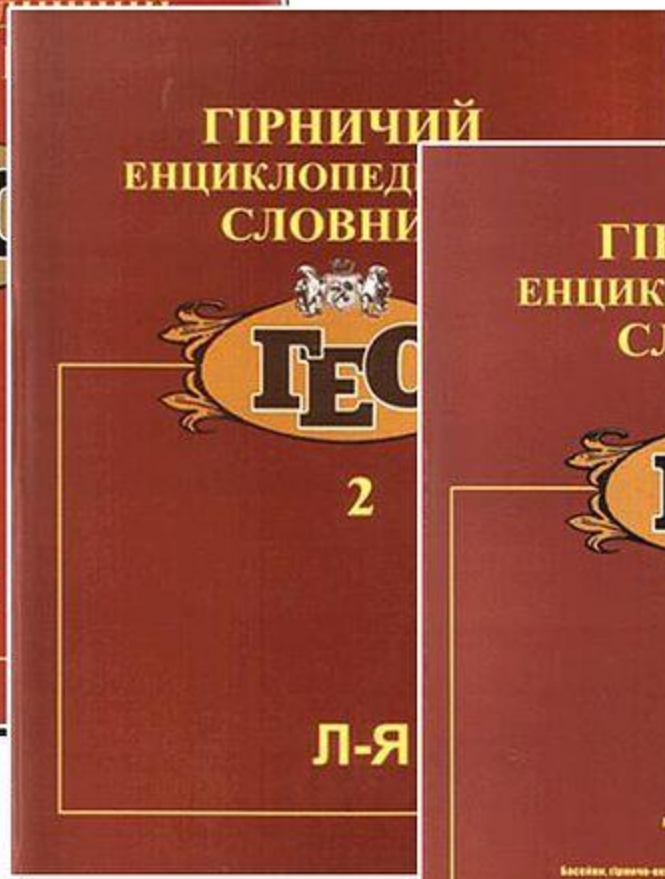
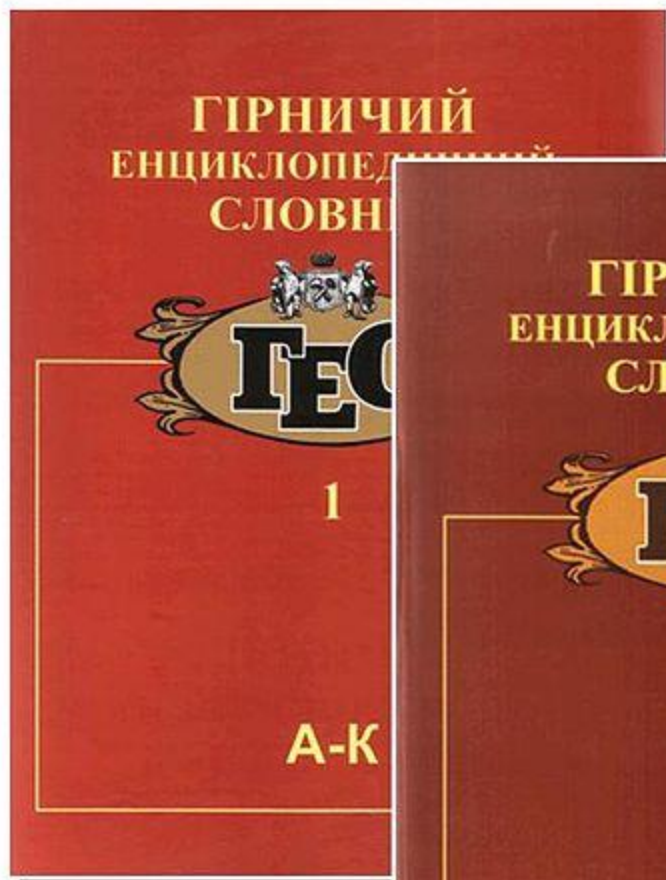
Велике значення для фахової гірничої термінології та дотичних наук мали діаспорна «Енциклопедія українознавства», створена під егідою Наукового Товариства ім. Шевченка в Європі за редакцією В. Кубійовича , «Українська радянська енциклопедія» (1959 – 1965 рр.) за редакцією М. Бажана, фундаментальний «Мінералогічний словник» Є. Лазаренка та О. Винар (1975 р.).

# Процес створення технічної української термінології в новій Україні

- У 1990-х роках за наказами Міністерства освіти і Держстандарту на базі НУ «Львівська політехніка» був створений «Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології».
- У 1993 р. вітчизняна гірничо-термінологічна база була представлена всього лише «Коротким гірничим словником» Дніпропетровського гірничого інституту – виданні надрукованому на друкарській машинці і скопійованому на ротапринті.
- У 1990-х роках було ряд спроб розвитку української термінології в окремих науках про землю – це серійні роботи Української нафтогазової Академії (Харківська і Львівська авторські групи) та Української гірничої Академії (випуск багатотомної «Бібліотеки гірничого інженера» за ред. В.Ф.Бизова). Значний внесок у створення національної гірничої терміносистеми в деяких підгалузях зробили: В.С.Бойко та Р.С.Яремійчук – у нафтогазовій справі, В.І.Павлишин – у мінералогії. В НДІ гірничої механіки імені М.М.Федорова під керівництвом і за авторством І.Г.Манця видано ряд перекладних українсько-російських та російсько-українських словників.
- З 1998 р. створення терміносистеми в гірничій галузі саме набуває системного характеру і в основному відбувається в рамках одного проекту «Гірничо-енциклопедія», результатом якого стали: «Тлумачний гірничий словник» (1998 р.), «Гірничий енциклопедичний словник» (2001-2004) та «Мала гірничо-енциклопедія» (2004-2014) за ред. В.С.Білецького.**

- Цикл «Гірнича енциклопедія» – комплексна, міждисциплінарна праця, що систематизує знання у природничих науках про Землю, зокрема, геології, мінералогії, петрографії, гідрогеології, геохімії, геофізики, географії, екології; прикладних технічних науках з видобування та первинної переробки твердих, рідинних і газоподібних корисних копалин, шахтного та підземного будівництва, маркшейдерії та геодезії, а також показує сучасний стан та історію гірничо-геологічної науки й освіти в країнах світу.

- Цикл праць «Гірнича енциклопедія» включає 6 книг на 3832 сторінках формату А4, обсягом 658 друкованих аркушів, які складають два фундаментальних енциклопедичних видання: «Гірничий енциклопедичний словник» (2001–2004 рр.) і «Мала гірнича енциклопедія» (2004–2013 рр.).
- **«Гірничий енциклопедичний словник» (ГЕС).** Донецьк: «Східний видавничий дім», тт. I–III. Том I – 2001, р., 512 с.; том II – 2002 р., 632 с.; том III – 2004 рік, 752 с.
- Формат А4. Загалом I–III том містить 1896 сторінок; 281,4 друк. аркушів.
- **«Мала гірнича енциклопедія» (МГЕ).** Том I – 2004 р., 640 с.; т. II – 2007 р., 652 с.; т. III – 2013 р., 644 с. – Донецьк: «Донбас» (тт. I і II); «Східний видавничий дім» (т. III).
- Формат А4. Загалом I–III том містить 1936 сторінок; 371,2 друк. аркушів.
- «Гірничий енциклопедичний словник» містить 12700, а «Мала гірнича енциклопедія» - 17 350 термінологічних та номенклатурних одиниць, частина яких введена у мовний обіг вперше .



МАЛА  
ГІРНИЧА  
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

МГЕ

МАЛА  
ГІРНИЧА  
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

МГЕ



МАЛА  
ГІРНИЧА  
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

МГЕ



# Авторський колектив циклу праць “Гірнична енциклопедія”

Авторський колектив циклу праць складає близько **150 провідних вчених України і зарубіжжя**. Основні виконавці Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна висунуті на Державну премію України в галузі освіти:

1. **В.С. Білецький, д.т.н., проф., Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка (м. Полтава). Автор ідеї та керівник проекту.**
2. **В.С. Бойко, д.т.н., проф. Івано-Франківськ. націон. технічний університет нафти і газу.**
3. **В.О. Гнеушев, к.т.н., доц. Націон.універс.водного господарства та природокористування.**
4. **Г.І. Гайко, д.т.н., проф. Націон. техніч. Універс. України «Київський політехнічний інститут»**
5. **В.І.Бондаренко, д.т.н., проф. Національний гірничий університет (м. Дніпропетровськ).**
6. **А.Ю.Дриженко, д.т.н., проф. Національний гірничий університет (м. Дніпропетровськ).**
7. **В.І.Павлишин, д.г.-м.н., проф. КНУ імені Тараса Шевченка, почесний президент Українського мінералогічного товариства.**
8. **О.А. Круть, д.т.н., с.н.с., Інститут вугільних енерготехнологій НАН України.**
9. **В.Г. Суярко, д.г.-м.н., проф. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**

**Серед закордонних учасників Проекту слід відмітити Польську Академію наук, Головний інститут гірничої справи в Катовіце (Польща).**

# Презентації та відгуки

Цикл праць «Гірнична енциклопедія» неодноразово презентувався, обговорювався і отримав схвальну оцінку на багатьох міжнародних конференціях, зокрема на:

- -XXI Всесвітньому гірничому конгресі (Краків, 2008 р.);
- Польській «Школі експлуатації підземній» (2005-2008 рр., Краків);
- Українській «Школі підземної розробки» (2009-2014 рр., Гаспра, Бердянськ);
- Форумі гірників (Національний гірничий університет, Дн-вськ, 2013 р.);
- VI Міжнародній науково-технічній конференції «Енергетика. Екологія. Людина» (НТУУ «Київський політехнічний інститут», Київ, 2013 р.);
- Міжнародній конференції «Нові технології підземного будівництва й розробки корисних копалин» (Донбаський державний технічний університет, 2008 р.);
- Зустрічах зі студентами й викладачами в Національному гірничому університеті (м. Дніпропетровськ), Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна, Донецькому національному технічному університеті, Донбаському державному технічному університеті (м. Алчевськ), Криворізькому національному університеті (м. Кривий Ріг), Києво-Могилянській академії (м. Київ), Полтавському національному технічному університеті імені Юрія Кондратюка, Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу та в інших вузах України.

# ВИСНОВОК

- В результаті майже 20-річної наполегливої праці вітчизняних вчених створена розвинена національна терміносистема у гірничій галузі, яку увінчує проект «Гірнична енциклопедія».
- Створена сучасна терміносистема в гірництві отримала позитивні оцінки як в Україні, так і поза її межами. Сьогодні вона є потужним інструментом освітнього і наукового процесу в науках про землю.
- В перспективних планах – випуск окремого тому Гірничої енциклопедії, присвяченого видатним вітчизняним гірникам-науковцям та інженерам-практикам.